



M. G. SCHYBERGSON

# Två bidrag till historien om Sveaborgs grundläggning

Artikeln ursprungligen publicerad i Förhandlingar och uppsatser 8  
SLS 28, 1894, s. 240–246

## Två bidrag till historien om Sveaborgs grundläggning.

Augustin Ehrensvärd var under arbetet på sin geniala skapelse, Sveaborgs fästning, två gånger föremål för angrepp, första gången 1752 från personer, hvilka med en viss afund sågo den ära han vunnit, andra gången 1765 från mösspartiet, som vid 1765—66 års riksdag ville hämma fullföljandet af det värk en af Hattarnes förnämsta chefer bragt till stånd. Det första angreppet gick förbi utan att lämna altför märkbara spår; det andra ledde till att Ehrensvärd sköts åt sidan och underkastades en räfst, som i sin början var hotfull nog, men slutade med fullständig återupprättelse för honom. Två af fil. mag. F. I. Färling till Svenska literatursällskapet i Finland lämnade bidrag belysa dessa märkliga episoder. Att närmare granska de upplysningar, som ur dem stå att vinna, skulle förutsätta fackinsikter, hvilka förf. af dessa rader saknar. Jag skall därför inskränka mig till några allmänna uppgifter om de nämnda bidragens innehåll för att därigenom möjligen hos andra väcka intresse för ett närmare ingående på frågan. Sveaborgs byggnadshistoria är utan tvifvel ett af de intressantaste ämnen inom våra militära institutioners historia.

Då konung Adolf Fredrik, kort efter sin tronbestigning, år 1752 besökte Finland, egnade han en särskild uppmärksamhet åt fästningsarbetena och trodde sig, såsom det uppgifves, närmast föranledd af riksrådet H. H. v. Liewens anmärkningar, finna att fästningsbyggnaden från början varit felaktig samt blifvit utförd utan tillbörlig

sparsamhet. Han sammanfattade sina iakttagelser i slutet af den berättelse han efter återkomsten meddelade riksrådet<sup>1)</sup>, som på grund däraf kallade Ehrensvärd att förklara sig öfver anmärkningarna och affattade vissa frågor, öfver hvilka han skulle yttra sig. Ehrensvärd. infann sig i Stockholm och ingaf till riksrådet en utförlig försvarsskrift *dat. den 16 dec. 1752*, däri han vederlade beskyllningarna. En afskrift däraf, förmodligen tagen icke lång tid senare, är det ena af de här i fråga varande bidragen. En annan afskrift af samma aktstycke förvaras enligt C. G. Malmströms uppgift på universitetsbiblioteket i Upsala<sup>2)</sup>.

I manuskriptet ingå främst de af riksrådet uppsatta frågepunkterna, hvilka, till antalet aderton, nära ansluta sig till de anmärkingar konungen gjort i sin berättelse. En af de hufvudsakligaste anmärkningarna gäller anläggningen af Gustafssvärd, som var ett af Ehrensvärds hufvudvärk. Riksrådet antyder att den plan, som därvid blifvit följd, varit felaktig och att man hållre bort befästa Skanslandet, äfven kalladt Båklandet, som genom sitt höga läge skulle erbjudit betydande fördelar. Hufvudvärdet Sveaborg på Vargön vore icke håller tadelfritt. Riksrådet frågar, om icke värken bort anläggas mindre kostbart, om icke besparingar kunnat vinnas genom en annan anordning af arbetet, om icke docerade murar bort anbringas hållre än perpendikulära, om icke det i Finland tillverkade tegel som användts är löst och lätt förstörbart m. m.

Ehrensvärds svar är hållet i värdig och bestämd ton. Han tackar ödmjukt „för de mig till upplysning kommunicerade frågor” och redogör därefter punkt för punkt för de motiv, som bestämt honom vid arbetets ledning. Utöfroligast dröjer han vid frågan, hvarför det midt emot Gustafssvärd utåt hafvet belägna Båklandet icke blifvit befäst. Han erkänner att det delvis höga Båklandet erbjuder vissa fördelar och att en fiende, som bemäktigat

<sup>1)</sup> Publ. i *Handlingar rörande Skandinaviens historia* del. 40.

<sup>2)</sup> *Sveriges politiska historia* del. IV sid. 83.

sig detsamma, komme att innehafva en i viss mån dominerande position. Men han finner äfven olägenheter vid anläggningen af ett större värk på denna ö. „Omkring Skanslandet är”, säger han, „ingen hamn mera än en liten emot stora hafvet för små fartyg i stilla väder; sålunda kunde här inga slags magasiner läggas, emedan man så väl i storm som lugnt väder bör kunna lasta”. I öfrigt vore en anläggning på Skanslandet projekterad, ehuru projektets genomförande ännu var en framtidsfråga. Därefter upptagas de mot Gustafssvärd gjorda anmärkningarna. Detta fäste är irreguliärt, emedan man vid anläggningen följt terrängen och ofta använt bärg för mur, men så måste hvarje bärgfästning byggas och därigenom vinner den så mycket större styrka. Alla anordningar på Gustafssvärd hafva i öfrigt afsett att på en gång bereda besättningen nödig bekvämlighet under en belägring och att göra besparingar för kronans räkning. Med hufvudanläggningen, Sveaborg på Vargön, har afsetts att fylla ändamålet med en place d'armes. „Capaciteten bör”, säger han, „ock följaktligen vara så stor, att den åtminstone kan bärga all den nödtorft på ett år, som finska armén behöfver”. Äfven här hade han så vidt möjligt sökt begagna sig af de naturliga förmånerna. Perpendikulära murar anser han vara jämnghoda med docerade murar till sin motståndskraft och erbjuda större möjlighet till skydd mot väta och däraf föranledd röta än docerade. I anordningen af arbetet har sparsamhet förenats med syftet att påskynda arbetets gång. Unga officerare hade blifvit använda för att de skulle vinna öfning i arbete, eftertanke, ordning och plikt känsla. — I fråga om det tegel Ehrensvärd låtit slå å ett kronans tegelbruk invid Helsingfors får hans annars korta och skarpa stil en lätt ironisk färg. Äfven i Stockholm kunde man, anmärker han spetsigt, finna tegel, som fölle sönder för väta och frost; att man sett sådana tegel på Sveaborg, minskade icke murarnas hållfasthet, hvarutom genom tegelslageriinnrättningen en besparing af öfver 80,000 dal. s. m. vunnits för kronan.

Ehrensvärds klara och slående utredning bragte hans

motståndare till tystnad. Han återvände till Finland med betryggad myndighet och med nya anslag för fullföljandet af det stora företaget.

Det andra af de bidrag, som här äro i fråga, utgöres af en samling aktstycken under titeln „Finska fästningsbyggnaden för åren 1765—1769”, hvilken utkommit i Stockholm 1769 (162 sid. 4:o).

Det är bekant att de vid 1765 års riksdag segrande Mössorna ville förkasta hela den försvarsplan, hvilken Ehrensvärd sedan 1749 fullföljt med syfte att vid Lovisa anlägga en mindre gränsfästning samt vid Sveaborg en större vapenplats till reträttplats för hären och hamn för flottan. Man ansåg vidare att han fått för stor makt, då han förutom ledningen af fästnings byggnaden i Finland fått befälet öfver skärgårdsflottan, hvilket beröfvats amiralitetet. Man förebrådde honom äfven att han, i ifvern att påskynda arbetena, tillåtit sig att skuldsätta byggnadskassorna och upptagit förskott från landtränterierna samt vid nybildandet af officersskåren för arméns flotta afvikit från de gällande befodringslagarna<sup>1</sup>).

De föreliggande aktstyckena belysa gången af den råfst, som nu följde, dock så att utslagen icke äro införda „på det hvar och en må med lediga sinnen kunna för sig själf fälla eget utslag”. Intressantast äro naturligtvis Ehrensvärds egna försvarsskrifter, isynnerhet där han berör den allmänna planen för sina arbeten och anordningar. Jag skall här antyda innehållet af några af dessa hans inlagor.

I ett utdrag ur sin „riksdagsrelation angående galéerna” af den 19 mars 1765 framhåller Ehrensvärd nödvändigheten af en galérflotta till skärgårdens skydd. Men en galérflotta ensamt i Stockholm är af föga eller ingen nytta för Finlands försvar, emedan den icke kan anlända till Finland i tillräckligt god tid. Bryter kriget ut på våren,

<sup>1</sup>) C. G. Malmström: Sveriges politiska historia, passim, och Minnesteckning öfver Augustin Ehrensvärd af C. Fr. Wærn (föredrag i K. Vetenskapsakademien den 31 mars 1876) sid. 35 o. f.

kommer den ryska eskadern tidigare än den svenska till Finlands kuster och bemäktigar sig dem. Så gick det 1742, då de svenska galéerna först den 20 maj mötte de ryska i Korpo ström. En galéeskader förlagd till Sveaborgs hamn är således ett oundgängligt vilkor för Finlands försvar, hvarför hvad som i sådant syfte blifvit tillgjordt icke med fog kan klandras. „Jag ansåge", heter det, „Sveaborg, om den egde alla fästningars styrka, såsom till hälften allenast nyttig, om den ej ägde sin eskader".

I ett memorial till sekreta utskottets defensionsdeputation af den 18 maj 1765 yttrar sig Ehrensvärd ännu vidlyftigare om den finska defensionsplanen i dess helhet. Han framhåller att Finland i sitt isolerade läge på intet sätt kan skyddas af sin armé af 7,000—8,000 man mot en från öster kommande manstark fiende. Då Finlands försvarsvärk är i sådant läge, blir det angelägnast att arbeta på fästningar på finska sidan samt på flottor på både finska och svenska sidorna. „Uti dessa bägge delar jämte landets egen uppodling ligger hela detta landets försvar och uti intet annat". Söker man andra utvägar, bli de endast palliativ, hvarför man alltid blir tvungen, att gå tillbaka till den rätta grunden. Fästningar som anläggas i Finland, böra ligga vid sjön, emedan Finland endast sjövägen kan få undsättning från Sverige, hvarutom intet krig kan föras i Finland annat än från denna sida. En truppstyrka eller fästning, som ligger upp i landet, blir strax afskuren och går förlorad, så snart en fiende är mästar öfver stranden. Med afseende därå har man uppgjort planerna till de finska fästningarna.

I ett memorial till konungen af den 20 maj 1765 redogör Ehrensvärd för uppkomsten af fästningsbyggnadens skuld. Han framhåller att skulden varit oundviklig, dels därför att de summor, som varit utlofvade till fästningsbyggnaden, under de föregångna åren icke blifvit utbetalade, medan dock arbetsplanerna uppgjorts med afseende å de i staten upptagna beloppen, dels äfven till följd af att alla kontrakt om entreprenader m. m. hade blifvit uppgjorda i början af det löpande året 1765, förr

än man fått underrättelse om att endast ett hundra tusen dal. s. m. årligen finge användas till fästningsbyggnaden. Förutom detta memorial ingå flere andra redogörelser för gäldens uppkomst och sammandrag af räkenskaperna, författade af Ehrensvärd, hans underbefälhafvare major Diedrich Blomcreutz eller fältkamreraren vid fästningsbyggnaden J. W. Palander.

Ehrensvärds försvar gjorde emellertid ringa intryck på hans motståndare vid riksdagen. Han blef den 12 december 1765 entledigad från fästningsbyggandet, hvar efter en kommission utsågs att gifva utlåtande om defensionsvärdet, hvarutom Ehrensvärd hade förtreten att hans bittraste motståndare öfverste Wirgin förordnades att handhafva fästningsbyggnaderna. Såsom karaktäristiskt för Ehrensvärd må här anföras det memorial af den 17 mars 1766, hvarmed han i fråga om kommissionen vände sig till Konungen:

Eder Kongl. Maj:ts och riksens krigscollegium har uti sitt nådiga förslag till den finska defensions commission uteslutit mig därifrån.

Det har väl fallit mig något främmande före, att sedan jag haft E. K. M:s dyra förtroende att i krig commendera E. K. M:s och rikets armé, nu ska utan brott se mig jäfvig uti en fredlig rådplägning öfver en defension, som ännu är långt ifrån all fara.

Sedan jag nästan 20 år haft den nåden vara brukad vid finska defension, så hade jag trott mig äga någon kunskap som i samma ämne icke vore onödig; och sedan E. K. M. nådigst anförtrott mig högsta befälet på den gränsen, hvars försvar skall utrönas, har jag ock trott mig icke kunna skiljas ifrån den skyldigheten, utan förut pröfvad förevitelse, att få bivista rådplägnigarne öfver en gräns, hvars försvar jag hitintills trott vara mig anförtrodder.

Ehuru jag har så många i hela världen gällande skäl på min sida, så är jag nöjd med k. krigscollegii underdånige project för flere orsaker skuld och först, på det dess flere förfarne ämbetsmän måga få tillfälle att förvissa E. K. M. om den rätta defensionsplan. I den idée har jag den nåden i underdånighet hemställa: om icke ännu flere ledamöter mage förordnas. Jag tycker mig isynnerhet sakna ämbetsmän i 2:ne grenar af de angelägnaste försvarsmått på den sidan, nämligen uti lilla kriget, som är oumgängeligit uti ett så kuperadt land, och uti skärgårdskriget, hvilka tillsammans slagde lära en gång determinera Finlands öde.

Härigenom vans den säkraste underrättelsen om Svartholmen vid Lovisa någonsin kan bli en laglig station för svenska galérfloTTan, och om icke igenom den både galéer och Finland kunde en gång gå förlorade.

E. K. M. har nådigst befalt att oväldige män skulle väljas till denna commission. När nu ämbetsmän äro utsedde, som aldrig haft att syssla med finska defension, så är denna E. K. M:s nådiga befallning fullgjord och jag nöjd att folk utan förut fattade omdömen få skärskåda denna gräns och dess defensionsplan.

Den misstanken af väldighet kan icke falla på en enda af E. K. M:s trogne undersåtare, som skulle han med sina projecter mera gynna en granne än egen öfverhet och eget fädernesland.

Men Allernådigste Konung när jag uteslutes ur denna defensions commission som har del uti en plan hvilken E. K. M. själf närvarande besett och nådigst approberat, samt igenom 2:ne defensionscommissioner dessutom tillförene låtit granska och gilla, så gör jag mig i underdånighet försäkrad att E. K. M:s ömhet för rättvisan emellan sine trogne undersåtare icke tillåter herr generalkvartermästaren och öfversten Wirgin att vara ledamot i denna commission; han har gjort defensionsplaner öfver Finland äfven så väl som jag och han ska ta emot det arbete som jag aflefrerar, och till öfverflöd har jag ännu aldrig haft den lyckan att tänka lika med honom.

Jag skulle annars bli straffad för det jag varit lycklig nog att tänka som E. K. M. och de förre defensionscommissioner, och han som ännu ingen approbation mig vitterligen vunnit öfver sitt arbete skulle få bli domare uti egen sak.

Oaktadt Ehrensvärds protest utsågs Wirgin till medlem i kommissionen, medan han själf efter omröstning i riksrådet uteslöts, men likväl utföll kommissionens utlåtande, som afgafs i januari 1768, i allo till Ehrensvärds förmån. Sveaborg förklarades vara den fördelaktigaste anläggning man kunnat välja och i allo lyckligt utförd. Anläggningen af fästningen vid Lovisa vann äfven godkännande. Likaså befans Ehrensvärds redovisning för de af honom använda medlen vara riktig. Endast Wirgin reserverade sig. På grund af detta betänkande återfick Ehrensvärd slutligen i januari 1770 sina båda uppdrag såväl i afseende å fästningsbyggnaderna i Finland som galéreskadern.

M. G. Schybergson.